

Samen op weg naar een weerbaar Someren

Plan van aanpak weerbaarheid  
gemeente Someren 2016 – 2019





## **Samen op weg naar een weerbaar Someren**

Plan van aanpak weerbaarheid  
gemeente Someren 2016-2019

Het versterken van de weerbaarheid bij kinderen  
en het vergroten van de opvoedkracht van ouders

Titel: Plan van aanpak weerbaarheid gemeente Someren 2016-2019  
Versie: [definitief](#)  
Datum: 21 april 2016  
Auteur(s): Ellen van Bree - GGD Brabant-Zuidoost, Elle Toonen – gemeente Someren  
Zaaknummer: SOM/2015/021657



## Inhoudsopgave

1.	Voorwoord .....	4
2.	Resultaten van de inventarisatie .....	6
2.1	Omschrijving van het begrip .....	6
2.2	Huidige situatie in Someren .....	6
2.3	Bijdrage betrokken organisaties .....	7
2.4	Van kansen naar prioriteiten .....	8
2.5	Van geadopteerde prioriteit naar plan van aanpak .....	8
3.	Uit te voeren acties .....	9
3.1	‘It takes a village to raise a child’ .....	9
3.2	De opvoedkracht van ouders .....	9
3.3	Weerbaarheid binnen de kinderopvang .....	12
3.4	Weerbaarheid op de basisschool .....	13
3.5	Weerbaarheid binnen het Voortgezet onderwijs .....	16
3.6	Weerbaarheid versterken via de vereniging .....	17
3.7	Dorps- en wijkgerichte aanpak .....	19
3.8	Kwetsbare groepen .....	20
3.9	Thema’s waarbij weerbaarheid extra aandacht nodig heeft .....	21
4.	Implementatie plan van aanpak .....	28
4.1	Samen werken aan het gewenste resultaat met de gemeente als regisseur .....	28
4.2	Evaluatie en monitoring van de doelstellingen .....	29
5.	Financieel kader .....	31



## 1. Voorwoord

Met trots presenteren wij het plan van aanpak Samen op weg naar een weerbaar Someren: het versterken van de weerbaarheid bij kinderen en vergroten van de opvoedkracht van ouders.

Dit plan sluit aan bij de visie van de gemeente Someren zoals verwoord in het integraal jeugdbeleid 2014-2017: *het creëren van ontwikkelingskansen in een doorgaande ontwikkelingslijn, gericht op volwaardige deelname en bijdrage aan de samenleving van alle Somerense jeugd tot 18 jaar en voor die jongvolwassenen van 18-23 jaar die nog extra steun nodig hebben.*

Een lang en gezond leven kan niet vroeg genoeg beginnen. Kinderen hebben alles in zich om goed op te groeien met de juiste hulp en ondersteuning. Gezond *opgroeien* houdt in dat kinderen zich in een veilige en stimulerende omgeving kunnen ontwikkelen. Gezond *opvoeden* is kinderen begeleiden in hun ontwikkeling tot zelfstandig en betrokken leden van de samenleving. Dit is een taak van zowel ouders, school als samenleving. Samen moeten zij de juiste balans vinden tussen zelf laten ontdekken en grenzen stellen, tussen niet of juist wel ingrijpen.

Ongeveer 80% van de kinderen groeit op in deze positieve omstandigheden en ontwikkelt zich voorspoedig. Met de juiste en liefdevolle begeleiding van ouders en andere opvoeders kunnen zij zich ontwikkelen tot weerbare kinderen. Maar dit is zeker niet voor al onze kinderen vanzelfsprekend. Zij missen zelfvertrouwen en kunnen niet goed voor zichzelf opkomen, met respect voor anderen. Voor hen kan het lastig zijn om, al dan niet na een periode van experimenteren, gezonde keuzes te maken ten aanzien van de eigen leefstijl.

Deze kinderen hebben extra ondersteuning nodig van opvoeders en samenleving om te leren om deze eigen keuzes ook te kunnen maken, om weerstand te bieden aan de vele verleidingen die voorbij komen, op een respectvolle manier voor zichzelf op te komen, 'nee' te durven zeggen, om te gaan met social media en hulp te kunnen en durven vragen. Maar sociale vaardigheden en weerbaarheid zijn ook sleutelwoorden om beter om te kunnen gaan met echtscheiding, overlijden, armoede en depressieve gevoelens.

In het integraal jeugdbeleid 2014-2017 heeft de gemeente Someren het versterken van weerbaarheid daarom tot speerpunt gemaakt. Daarnaast heeft de gemeenteraad het afgelopen jaar haar zorgen uitgesproken over het drugsgebruik binnen de gemeente en is door instellingen in de Peelregio aandacht gevraagd voor depressie- en suïcidepreventie.

Met dit plan sluit de gemeente Someren aan op deze zorgen en wil zij bijdragen aan een positief opgroei-klimaat en zorgen voor de juiste ondersteuning en toerusting van opvoeders. We hopen en verwachten hiermee te bereiken dat meer kinderen weerbaar worden en meer ouders voldoende eigen kracht ervaren in hun rol als opvoeder. Maar dat kan de gemeente niet alleen. We zijn dan ook erg blij dat vele partijen vol overtuiging en met veel energie hun bijdrage hebben geleverd aan dit plan van aanpak. Maar daarbij ook hun bereidheid hebben uitgesproken om dit plan samen te gaan uitvoeren vanuit de gedeelde overtuiging:

IT TAKES A VILLAGE TO RAISE A CHILD!





## **2. Resultaten van de inventarisatie**

### **2.1 Omschrijving van het begrip**

Weerbaarheid is het vermogen om aangepast gedrag te vertonen en om met een stressvolle situatie om te gaan. Het verwijst naar onze assertiviteit (voor zichzelf opkomen), maar impliceert ook dat iemand aandacht heeft voor en zich kan inleven in de gevoelens van anderen.

We onderscheiden daarbij 3 deelgebieden:

- Weerbaarheid en communicatie: durven vragen, nee zeggen, grenzen stellen, voor jezelf opkomen, anderen aanspreken op hun gedrag, respect voor jezelf en anderen. Probleemsituaties kunnen zijn (Cyber)pesten, misbruik van social media en smartphones in relatie tot pesten, sexting, seksuele diversiteit, seksueel ongezonde relaties en loverboys.
- Weerbaarheid en leefstijl: bestand zijn tegen verleidingen in het leven zoals roken, overmatig eten, drugs, alcohol en ongezond eten. Bewust verantwoorde keuzes maken.
- Weerbaarheid en een leven met 'ups-and-downs' en ingrijpende gebeurtenissen, zoals kindermishandeling en seksueel misbruik, (v)chtscheidingen van ouders, rouwverwerking, armoede. Jeugdigen helpen om op een 'gezonde' manier tegenslagen te verwerken ter voorkoming van bijvoorbeeld depressie of suïcide.

### **2.2 Huidige situatie in Someren**

Niet alle kinderen zijn van nature weerbaar. Uit resultaten van de Gezondheidsmonitors van de GGD Brabant-Zuidoost blijkt dat:

- ruim 200 kinderen in Someren onvoldoende weerbaar zijn;
- niet-weerbare kinderen veel vaker worden gepest;
- weerstand bieden aan ongezonde verleidingen niet gemakkelijk is;
- alcohol: er later gestart wordt met het drinken van alcohol, maar dat er nog steeds veel te vroeg gestart wordt en te veel gedronken;
- er minder gerookt wordt en softdrugs gebruikt, maar er een stijging is in XTC-gebruik;
- weerbaarheid een belangrijke factor is op het gebied van seksuele relaties;
- er een relatie is tussen de weerbaarheid van het kind en opvoedproblemen en -stress van de ouder;
- de ondersteuningsbehoefte van ouders bij het weerbaar maken van hun kind het grootst is bij eenoudergezinnen, gezinnen met laag inkomen, werkloosheid arbeidsongeschiktheid of langdurig ziek.

Meer informatie over deze resultaten is opgenomen in bijlage 3.1 van het bijbehorend bijlagenboek.

In de oudervragenlijst hebben we ook nog enkele andere vragen voorgelegd over weerbaarheid van het kind en de rol van de ouders. Van de 45 ouders geeft ruim de helft (53%) aan dat hun kind weerbaar is, ruim een derde (36%) vindt dat dit in sommige gevallen zo is en 11% vindt dat hun kind niet weerbaar is. Vrijwel alle ouders geven aan dat ze zelf een rol hebben in het

weerbaarder maken van hun kind. Ouders geven zichzelf daarvoor gemiddeld een 7,5 maar zouden graag een 8,7 willen bereiken. Zie bijlage 3.2 van het bijlagenboek.

**Uitspraken van ouders:**

- Problemen als gevolg van geringe weerbaarheid zijn van alle tijden.
- Aandacht is in deze tijd erg belangrijk gezien de snelle ontwikkelingen op het gebied van social media, normvervaging, mondigheid die kan doorslaan in 'alles moet gezegd mogen worden' en de hoge verwachtingen die aan kinderen worden gesteld.
- Kinderen met een beperking / aandoening (bijv. autisme, ADHD, hoog-sensitief) hebben het extra lastig en zijn afhankelijk van het inzicht en het begrip van zijn / haar omgeving.
- Je kunt al op jonge leeftijd aan kinderen zien of ze gevoelig zijn voor groepsdruk /gemakkelijk beïnvloedbaar zijn. Alle ouders zien verschillen tussen hun kinderen.
- Je kunt vaak ook aan andere kinderen zien of ze onvoldoende assertief zijn of zich juist te weinig kunnen inleven in de gevoelens van andere kinderen. Maar wat doe je met deze signalen? Wanneer en hoe moet een signaal bij de zorgverlening terecht komen zoals bij school via het zorgteam? Dit vraagt om een 'Weerbare gemeenschap'.



Ik denk dat het voor mijn dochter het leven veel makkelijker zou maken als ze meer weerbaar wordt. Daar wil ik dus graag in investeren.

### **2.3 Bijdrage betrokken organisaties**

Vanuit de opvoeding thuis, op school, bij de vereniging en in de wijk is aandacht voor weerbaarheid van groot belang. Daarbij is voor alle partijen ook (vroeg)signalering essentieel en het bespreekbaar 'durven' maken van deze signalen. In Someren wordt al door verschillende partijen en op verschillende manieren aandacht besteed aan dit thema. Dit plan is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met deze partijen waaronder ouders, alle basisscholen, Varendonck College, opvoedondersteuners, dorpsraad Someren-Eind, dorpsondersteuner Someren-Heide, Dorpscoöperatie Lierop, Zorgboog, GGD Brabant-Zuidoost, Onis, LEV, HALT en Novadic-Kentron. Zij hebben het afgelopen half jaar op meerdere momenten en op verschillende manieren (digitale vragenlijsten, interviews, groepsbijeenkomst, adoptieformulieren) een pro-actieve bijdrage geleverd. (*bijlage 1. Opzet inventarisatie om te komen tot plan van aanpak*)<sup>1</sup>

Daarbij is uitgebreid stil gestaan bij:

- wat verstaan we onder weerbaarheid? (*bijlage 2*);
- de cijfermatige onderbouwing: de weerbaarheid en ondersteuningsbehoeften van de Somerense jeugd en hun ouders (*bijlage 3.1 en 3.2*);
- de huidige aanpak en het beschikbare (ondersteunings)aanbod (*bijlage 4 en 4.1*);
- de pluspunten: wat gaat er goed? (*bijlage 5*);
- de minpunten: wat kan er beter? (*bijlage 6*).

### **2.4 Van kansen naar prioriteiten**

Deze inventarisatie heeft meer dan 100 nieuwe of aanvullende kansen opgeleverd. Deze zijn samengevoegd in een uitgebreid overzicht (*bijlage 7. De stip op de horizon van een weerbare gemeenschap: kansen voor verbetering*). Het overzicht is gebruikt als basis voor een bijeenkomst op 3 november waarvoor alle betrokken organisaties zijn uitgenodigd. De 20 deelnemers hebben vervolgens verdeeld over 3 leeftijdsgroepen een prioritering gemaakt. Uitgangspunt daarbij was te kiezen voor interventies en werkwijzen die een versterking betekenen van het huidige aanbod, preventief kunnen worden ingezet maar ook zoveel mogelijk structureel kunnen worden ingebed. Ook is een begin gemaakt met de uitwerking van deze prioriteiten. Tot slot hebben de aanwezige organisaties een of meerdere kansen geadopteerd en is hen gevraagd om al dan niet gezamenlijk deze kansen verder uit te werken wat betreft benodigde randvoorwaarden.

### **2.5 Van geadopteerde prioriteit naar plan van aanpak**

In totaal zijn 27 kansen uitgewerkt, soms in combinatie met elkaar. De gemeente heeft deze kansen vervolgens gewogen. Hierbij is vooral gekeken naar de toegevoegde waarde voor het bestaande aanbod verdeeld over de 3 categorieën: collectief universeel, collectief selectief en individueel geïndiceerd. Maar ook de mate waarin ouders betrokken (kunnen) worden bij een interventie, is meegewogen. Waar mogelijk zijn kansen samengevoegd. Het resultaat hiervan leggen we graag aan u voor.

---

<sup>1</sup> De bijlagen die in dit plan van aanpak weerbaarheid worden genoemd, zijn terug te vinden in 'Bijlagenboek Plan van aanpak weerbaarheid gemeente Someren 2016-2019'

### **3. Uit te voeren acties**

#### ***3.1 'It takes a village to raise a child'***

Een positief opvoed- en opgroei-klimaat is de basis voor gezond opgroeiende kinderen en hun ouders. Deze basis bestaat uit het eigen gezin, familieleden, burens, vrienden, scholen, kinderopvang, verenigingen, zelfhulporganisaties en vrijwilligers. Maar ook uit een kind- en gezinsvriendelijke openbare ruimte en goede wettelijke regelingen zoals kinderbijslag en ouderschapsverlof. Opvoeden is dus ook een gemeenschapstaak. Kinderen ontwikkelen zich beter als ze opgenomen zijn in sociale netwerken die groter zijn dan het gezin alleen. In een positief opvoed- en opgroei-klimaat werken partijen samen bij het motiveren en inspireren van kinderen in hun ontwikkeling en het omgaan met problemen. Achtereenvolgens wordt per doelgroep of deelgebied aangegeven welke interventies worden ingezet om de huidige aanpak te versterken.

#### ***3.2 De opvoedkracht van ouders***

Gezond opvoeden is kinderen begeleiden in hun ontwikkeling tot zelfstandige en betrokken leden van de samenleving. Voor opvoeders en samenleving is het een uitdaging om de juiste balans te vinden tussen zelf laten ontdekken en grenzen stellen, tussen niet of juist wel ingrijpen. Opvoeden gaat bij de meeste ouders goed, 97% zegt de opvoeding goed aan te kunnen. Het aantal opvoedvragen neemt echter toe; meer ouders lijken zich onzeker te voelen. Het aanbod aan adviezen, tips en hulp bij opvoeden heeft de laatste decennia een enorme vlucht genomen, zowel in het formele als informele circuit. Ouders moeten hier hun weg in vinden. De taak van de gemeente en organisaties is ouders toe te rusten zodat ze daartoe in staat zijn.

In Someren wordt hieraan al veel aandacht besteed vanuit de partners binnen het CJG, de kinderopvang en het onderwijs. Daarbij wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van Triple P. De kracht hiervan is dat alle interventies op eenzelfde pedagogische visie en theoretische basis zijn gebaseerd. Meer informatie hierover is opgenomen in bijlage 4.1 Maar er is meer nodig om de opvoedvaardigheden van ouders - vooral bij ouders behorende tot de risicogroepen - te versterken. Denk hierbij niet alleen aan professionele hulp, maar ook aan mogelijkheden vanuit de omgeving van het kind.

Collectief universeel	1. App/digitaal meldpunt/sociale kaart ouders 'Met welk opvoedprobleem kan ik bij wie terecht?'
<b>Doel</b>	Vergroten van de bekendheid bij ouders over de mogelijkheden voor ondersteuning bij opvoedvragen.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Vergroten van de bekendheid van opvoedondersteuners.</li> <li>- In afstemming met de Peelregio beoordelen of GuidoSomeren wordt uitgebreid met onderwerpen Jeugd.</li> <li>- Meer bekendheid geven aan website CJG Asten-Someren en facebookpagina.</li> <li>- Website CJG Asten-Someren beoordelen op inhoud en zo nodig aanvullen met lokaal specifieke informatie.</li> <li>- Themapagina op website CJG Asten-Someren en facebookpagina over weerbaarheid.</li> <li>- Opstellen van een signalerings- en routekaart m.b.t. weerbaarheid voor vindplaatsen en zorgprofessionals, zodat zij ouders kunnen begeleiden naar de juiste ondersteuning.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Gemeente</li> <li>- CJG-coördinator</li> <li>- Hollandsch-Welvaren (leverancier website)</li> <li>- GGD voor signalerings- en routekaart</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 5.000</b>
Collectief universeel	2. Match Mentor voor Ouders/opvoeders van kinderen van 0-18 jaar
<b>Doel</b>	Versterken van de opvoedkracht bij ouders.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Onis start een project om te komen tot een maatjesproject voor ouders. Een ouder wordt gekoppeld aan een vrijwilliger om samen binnen een afgebakende tijd te werken aan een doel dat relatie heeft met opgroeien en opvoeden.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Onis</li> <li>- Gemeente Asten</li> <li>- Aanvullende fondsen</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 7.500 voor 3 jaar</b>
Collectief universeel	3. Voorlichting en workshops Triple P m.b.t. weerbaarheid en aanverwante thema's
<b>Doel</b>	Het vergroten van de opvoedkracht bij ouders/verzorgers i.r.t. weerbaarheid.
<b>Wat gaat we daarvoor doen?</b>	Te combineren met o.a. ouderavonden kinderopvang, scholen, week van de opvoeding e.d.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Onis, LEVgroep, GGD, Novadic-Kentron, HALT, MEE, Zorgboog, BJ Brabant, opvoedondersteuners
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 5.000</b>

Collectief selectief	4. Video Hometraining light (VHT) voor ouders van kinderen van 0-12 jaar
<b>Doel</b>	Optimaliseren van de opvoedvaardigheden van ouders. Dit door al vroegtijdig ondersteuning te bieden, wanneer de opvoedvragen nog vragen en geen problemen zijn.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	VHT is een vorm van ondersteuning die wordt aangeboden aan gezinnen met problemen in de opvoeding. Deze interventie is gericht op het bevorderen van positieve communicatie tussen ouders en kinderen, het maakt ouders sensitiever voor de signalen van het kind en leert ouders hier mee om te gaan. Een goed contact tussen ouder en kind bevordert de hechting en voorkomt sociaal-emotionele ontwikkelingsproblemen bij jonge kinderen. Het optimaliseert de opvoedingsvaardigheden van de ouders. De afgelopen 3 jaar heeft de gemeente met incidentele middelen al VHT van de Zorgboog ingezet voor ouders van kinderen van 0-4 jaar. Ouders die deze ondersteuning ontvangen hebben zijn daar erg tevreden over, het heeft hen geholpen.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Zorgboog: een verpleegkundige van de Zorgboog is opgeleid om VHT aan te mogen bieden. Opvoedondersteuners en JGZ van Zorgboog en GGD: doorverwijzende rol.
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	Een traject kost € 1.200. Met de subsidieverlening 2016 aan de Zorgboog is reeds voor 8 trajecten subsidie verleend. Dit vanuit het budget CJG. Deze trajecten zijn gericht op leeftijd 0-4 jaar. Er wordt voorgesteld om maximaal 5 extra trajecten in te kopen om daarmee de grotere doelgroep te bedienen. <b>5 * 1200 = € 6.000</b>

### 3.3 Weerbaarheid binnen de kinderopvang

De eerste liefdevolle relaties van jonge kinderen met hun ouders en primaire verzorgers dragen bij aan het gevoel van veiligheid en zelfverzekerdheid en bieden troost en aanmoediging. Deze gehechtheidsrelaties zijn een blauwdruk voor toekomstige relaties, vriendschappen, hoe emoties effectief te communiceren en omgaan met sociale uitdagingen. Sterke, positieve relaties geven jonge kinderen vertrouwen, en leren hen empathie en medeleven. Daarnaast krijgen ze gevoel voor sociale regels als normen en waarden. Door respectvolle alledaagse interactie geven ouders, familie en andere verzorgers zoals pedagogische medewerkers het kind erkenning: je mag er zijn, je bent slim, je bent goed in uitvinden hoe iets moet, je bent geliefd, je zorgt ervoor dat ik moet lachen, het is leuk om bij jou te zijn. Deze boodschappen bouwen aan het zelfvertrouwen en zorgen ervoor dat het kind steeds weer interactie aan wil gaan met zijn omgeving.

De inventarisatie heeft ons geleerd dat diverse kinderdagverblijven in Someren hieraan al veel aandacht besteden. Maar ze geven ook aan dat er op dit gebied nog kansen liggen en dat zij deze kansen willen benutten. Om op een structurele en samenhangende manier binnen de kinderopvang te werken aan gezondheid en welbevinden van peuters is in navolging van de Gezonde School nu ook de Gezonde kinderdagopvang-aanpak ontwikkeld. Kinderopvangorganisaties kunnen dit jaar o.a. voor het dit thema gecertificeerd worden. De gemeente daagt hen uit om dit vignet te halen.

Collectief universeel	5. Mogelijkheden onderzoeken om binnen de kinderopvang te beginnen met thema's zoals social media, pesten, keuzes maken m.b.t. gezond gedrag.
<b>Doel</b>	Al op een zo jong mogelijke leeftijd aandacht aan deze onderwerpen besteden, zodat kinderen het 'met de paplepel' ingegeven wordt.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- inventariseren welke kinderopvangorganisaties willen investeren om te komen tot een 'Gezond kinderdagverblijf'.</li><li>- Kinderopvangorganisaties ondersteunen bij de implementatie van 'Gezond kinderdagverblijf'.</li></ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Kinderopvangorganisaties.</li><li>- GGD voor het ondersteunen bij de implementatie.</li></ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	€ 1.500 voor de inzet van de GGD.

Collectief universeel	6. Uitbreiding uren opvoedondersteuner van de Zorgboog t.b.v. beschikbaarheid op vindplekken voor medewerkers en ouders en collectieve preventieve activiteiten.
<b>Doel</b>	Door aanwezigheid van de opvoedondersteuner op de kinderopvanglocaties wordt het laagdrempeliger om al in een vroeg stadium contact met haar op te nemen bij vragen rondom opgroeien en opvoeden. Ook kan de opvoedondersteuner een rol spelen bij de preventieve activiteiten. Daarmee krijgt ze nog meer een gezicht.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Uitbreiding van het aantal uren opvoedondersteuning van de Zorgboog. In 2015 verleende de gemeente aan de Zorgboog een subsidie voor de inzet van 330 uur opvoedondersteuner en 63 uur voor de aansluiting van de opvoedondersteuner bij de kinderopvang. In 2016 wordt dit uitgebreid naar 624 uur. Binnen deze uren moet de opvoedondersteuner zowel casusgebonden activiteiten uitvoeren, maar ook collectieve preventieve activiteiten en zorgdragen voor korte lijntjes met de kinderopvang en zichtbaarheid voor ouders.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	- Zorgboog
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	De inzet van 231 extra uren opvoedondersteuner van Zorgboog kost <b>€ 14.828</b> . Vooruitlopend op dit plan van aanpak is aan de Zorgboog hiervoor reeds subsidie verleend. Bekostiging vindt plaats vanuit het budget CJG.

### **3.4 Weerbaarheid op de basisschool**

Om te kunnen leren, talenten te ontwikkelen en op te groeien tot gezonde volwassenen is het van belang dat leerlingen zich prettig en veilig voelen op school. Daarvoor is het nodig dat ze zich sociaal, weerbaar maar ook kwetsbaar kunnen opstellen, gezien en geaccepteerd worden en het gevoel hebben erbij te horen. Voorwaarde voor het welbevinden van het kind is dat de sociale veiligheid op school gewaarborgd is. Sociale veiligheid gaat hierbij over meer dan het tegengaan en optreden bij onveiligheid. Het gaat over de ruimte voor leerlingen om tot ontwikkeling te komen, om fouten te kunnen maken, om verantwoordelijkheid te nemen en daarop te worden aangesproken. De schoolleiding en het team hebben een belangrijke rol in het zorgdragen voor het welbevinden en de sociale veiligheid van leerlingen.

Om op een *structurele* en *samenhangende* manier binnen school te werken aan gezondheid en welbevinden van leerlingen is de Gezonde School-aanpak ontwikkeld. Scholen kunnen o.a. voor het thema Welbevinden en sociale veiligheid als Gezonde School gecertificeerd worden. Het bijbehorende vignet is een erkenning dat de school op dit onderdeel optimaal is ingericht.



In Someren heeft op dit moment elke school aandacht voor de weerbaarheid van kinderen. Dit thema is nadrukkelijk opgenomen binnen het onderwijs. Maar de scholen zijn unaniem van mening dat met onderstaande verbreding alle kinderen nog beter worden voorbereid op het Voortgezet Onderwijs en een extra impuls krijgen voor de weerbaarheid in de puberteit. De gemeente daagt daarmee ook de basisscholen uit om op dit thema het vignet Gezonde School te halen.

Collectief universeel	7. Specifiek (trainings)programma voor het versterken van sociale weerbaarheid in bovenbouw dat structureel kan worden aangeboden
<b>Doel</b>	Alle kinderen krijgen 1x in groep 7/8 een trainingsaanbod gericht op weerbaarheid en sociale vaardigheden. Kinderen in deze groepen staan voor een aantal ingrijpende situaties in hun leven: de overgang naar het voortgezet onderwijs en de puberteit. Dit vraagt veel van hun zelfvertrouwen en weerbaarheid.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Iedere school biedt eenzelfde 'training op Somerense maat' aan tijdens schooltijd in de vertrouwde basisschoolgroep, waarbij sprake is van samenwerking tussen een expert en de groepsleerkracht. Deze expert wordt ook aangetrokken om deze cursus samen te stellen. Daarbij wordt aandacht besteed aan het versterken van de opvoedkracht van ouders en afstemming met aanvullende gastlessen / ondersteuningsaanbod op de diverse aanverwante thema's. Ook is sprake van aansluiting met het weerbaarheidsprogramma op het Varendonck College.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Basisscholen i.s.m. LEVgroep, GGD, Novadic-Kentron, HALT, Onis
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	Basisscholen en SBO: <b>€ 30.000</b>
Collectief universeel	8. Aanvullende gastlessen / ondersteuningsaanbod op de diverse aanverwante thema's
<b>Doel</b>	Op iedere school worden er aanvullend op de training gastlessen gegeven over thema's m.b.t. weerbaarheid.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	GGD, Novadic-Kentron, Halt, Onis, LEVgroep en MEE bieden gezamenlijk een ondersteuningsaanbod, gericht op kinderen en op ouders.  Voor iedere school is er per jaar € 750 beschikbaar. Inzet gebeurt in nauw overleg met de school en afgestemd op de andere weerbaarheidsprogramma's.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Scholen, GGD, LEV, Novadic-Kentron, Halt, Onis, MEE, Zorgboog
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 6.000</b>

Collectief universeel	9. Uitbreiding uren opvoedondersteuner zodat deze bekend / vertrouwd gezicht wordt op school en laagdrempelig is voor vragen van personeel, kinderen en ouders
<b>Doel</b>	De opvoedondersteuner komt vaker op scholen en wordt daarmee een meer bekend gezicht en laagdrempeliger. Ze zijn meer zichtbaar op de vindplaats voor ouders, kinderen en medewerkers van de school. Daarnaast geeft het de opvoedondersteuner ook de mogelijkheid om aandacht te besteden aan preventieve activiteiten en deze op de vindplaats school te organiseren.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Uitbreiden van de uren opvoedondersteuning met 200 uur, te verdelen over de basisscholen in Someren.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Basisonderwijs: voor het beschikbaar stellen van ruimte (ook buiten schooltijden)</li> <li>- Organisaties, waar de opvoedondersteuners in dienst zijn</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 15.000</b>
Collectief selectief	10. SOVA-training voor risicokinderen binnen schoolprogramma
<b>Doel</b>	Extra aanbod voor de kinderen die niet voldoende hebben aan het reguliere aanbod
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- 4x per jaar een training</li> <li>- Zomercursus Kick-Start voor leerlingen die de overgang gaan maken van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Scholen</li> <li>- LEV voor de Zomercursus Kick-Start</li> <li>- Organisatie die training aanbiedt</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Training: <b>€ 10.000</b></li> <li>- Zomercursus: <b>€ 5.000</b></li> </ul>

### 3.5 Weerbaarheid binnen het Voortgezet onderwijs

Ook voor het Voortgezet onderwijs is het belangrijk dat leerlingen zich prettig en veilig voelen, om te kunnen leren, talenten te ontwikkelen en op te groeien tot gezonde volwassenen. Daarvoor is het nodig dat ze zich sociaal, weerbaar maar ook kwetsbaar kunnen opstellen, gezien en geaccepteerd worden en het gevoel hebben erbij te horen. Het Voortgezet onderwijs heeft daarom eveneens een duidelijke opdracht op het gebied van weerbaarheidsversterking en veiligheid, maar zeker ook het omgaan met verleidingen, social media en andere thema's die juist in de puberteit een grote rol spelen.

Het Varendonck College besteedt hier al veel aandacht aan en is zelf tevreden over de wijze waarop weerbaarheid binnen het schoolprogramma aandacht krijgt en de wijze waarop de individuele leerling wordt ondersteund op dit gebied. Bekostiging gebeurt voor een belangrijk deel door de school zelf. Ouders worden waar mogelijk betrokken. De jaarlijkse ouderavond heeft een groot bereik en wordt meestal erg goed beoordeeld. Het belang voor een doorgaande lijn van 2,5 – 18 jaar wordt door het Varendonck College onderstreept waarbij interventies waar mogelijk op elkaar worden afgestemd. De school kiest voor een integrale aanpak met meerdere organisaties.

De thema's zoals alcohol- en drugs, pesten, social media, depressie- en suïcidepreventie vragen de komende jaren (extra) aandacht. Daarbij zullen wel keuzes moeten worden gemaakt. Het schoolprofiel EMOVO dat jaarlijks door de GGD wordt gemaakt geeft inzicht in de thema's die op dat moment extra aandacht behoeven. Met onderstaande uitbreiding van het aanbod dagen wij ook het Varendonck College uit om het vignet Gezonde school te behalen op het thema Welbevinden en sociale veiligheid.

Collectief universeel	11. Aanvullende gastlessen / ondersteuningsaanbod op de diverse aanverwante thema's
<b>Doel</b>	Op school worden er aanvullend op het eigen lesprogramma en trainingsaanbod, gastlessen gegeven over aanverwante thema's met aandacht voor weerbaarheid.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	GGD, Novadic-Kentron, LEVgroep, Halt, Onis en MEE bieden gezamenlijk een ondersteuningsaanbod, gericht op kinderen en op ouders. Inzet gebeurt in nauw overleg met de school en afgestemd op de andere (weerbaarheids)programma's.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Scholen, GGD, LEV, Novadic-Kentron, Halt, Onis, MEE, Zorgboog
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 1.500</b>

Individueel geïndiceerd	12. Weerbaarheidstraining voor jongeren die niet voldoende hebben aan algemeen universeel en collectief geïndiceerd
<b>Doel</b>	Er is inzicht in de mogelijkheden van ondersteuning voor de kinderen die dat nog extra nodig hebben en dit is gemakkelijk in te zetten.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- er wordt een overzicht gemaakt van de mogelijkheden;</li> <li>- beoordeling van wat nog extra nodig is;</li> <li>- opvoedondersteuners kunnen dit snel inzetten.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	- Inzet van school en partners om het overzicht compleet te maken en hier een oordeel over te geven.
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>p.m.</b>
Individueel geïndiceerd	13. Match Mentor
<b>Doel</b>	Matchmentor is een maatjesproject voor jongeren in de leeftijd tot 18 jaar. Zij krijgen ondersteuning van een mentor (vrijwilliger) bij het dagelijkse leven. Bijvoorbeeld bij het functioneren op school, het zoeken van vrijetijdsbesteding, het omgaan met een complexe gezinssituatie, weerstand bieden aan groepsdruk, ontdekken van talenten. Matchmentor heeft vooral een preventieve doelstelling: voorkomen dat jongeren waarbij problemen dreigen te ontstaan in zorg of hulpverlening komen en voorkomen dat vroegtijdige schooluitval ontstaat.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	De afgelopen jaren als pilot gedraaid, nu wordt deze activiteit structureel toegevoegd aan het aanbod van Onis.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Onis
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 7.500 per jaar</b>

### **3.6 Weerbaarheid versterken via de vereniging**

Someren kent een rijk verenigingsleven waar veel jongeren lid van zijn. De tijd dat deze (sport) verenigingen een beperkte functie hadden, is voorbij. Verenigingen hebben veel mogelijkheden om maatschappelijke effecten te realiseren op het terrein van sociale cohesie en leefbaarheid. Zo leren jeugdleden beter met elkaar om te gaan. Clubs moeten zich daarvoor blijven ontwikkelen, zich aanpassen aan veranderende omstandigheden en invulling geven aan deze toenemende maatschappelijke functie. Maar verenigingen worden ook steeds meer geconfronteerd met problemen op het gebied van pesten, misbruik social media, alcohol- en drugsmisbruik en met kinderen met bijzonder gedrag zoals ADHD, autisme e.d.

Verenigingen kunnen op deze gebieden een belangrijke rol vervullen, maar hebben daarbij soms wel ondersteuning nodig. De overdracht van pedagogische kennis van professionals naar vrijwilligers bij vereniging of jongerenwerk kan nog beter. Dit brengt verbinding tot stand en vergroot de mogelijkheden voor signalering en hulp. Aandacht voor vroegsignalering van onder meer pesten, (v)echtscheiding en mishandeling is eveneens van belang. Dorpsraden, dorpsondersteuners en de dorpscoöperatie Lierop Leeft kunnen deze verbindende rol spelen en hebben hiertoe ook hun bereidheid uitgesproken.

Collectief universeel	14. In gesprek met verenigingen
<b>Doel</b>	De mogelijkheden van verenigingen in beeld brengen om een bijdrage te leveren aan het versterken van weerbaarheid bij jeugdleden en ouders.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Verenigingen uitnodigen voor een bijeenkomst waarin plan van aanpak wordt toegelicht, hun mogelijkheden worden verkend, draagvlak gecreëerd om tot samenwerking te komen en hun ondersteuningwensen in beeld worden gebracht.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- (Sport)verenigingen met jeugdleden</li> <li>- Dorpsondersteuners, dorpscoöperatie, dorpsraden en CJG (GGD, Onis en opvoedondersteuners)</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	2016: <b>€ 1.500</b> 2017-2019: <b>p.m.</b> (implementatie e.d.)
Collectief universeel	15. Inzet 'Positief coachen'
<b>Doel</b>	Vrijwilligers en ouders van jeugdleden aan de hand van sport meenemen in de gedachten van positief opvoeden.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Samen met sportclubs en de gemeente Asten: <ul style="list-style-type: none"> <li>- lezing 'de sportvereniging van de toekomst voor kaderleden clubs met jeugdleden</li> <li>- voorstelling voor vrijwilligers van sportclubs over positief coachen</li> <li>- voorstelling voor ouders van jeugdleden over positief opvoeden</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Sportverenigingen</li> <li>- CJG (eventueel koppelen aan Week van de Opvoeding)</li> <li>- Stichting positief coachen</li> <li>- Gemeente Asten</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 5.000</b>

### 3.7 Dorps- en wijkgerichte aanpak

Opvoeden is ook een gemeenschapstaak. Kinderen ontwikkelen zich beter als ze opgenomen zijn in sociale netwerken die groter zijn dan het gezin alleen. In een positief opvoed- en opgroei-klimaat werken partijen samen bij het motiveren en inspireren van kinderen in hun ontwikkeling en het omgaan met problemen. Maar ook de signalering van problemen gebeurt eerder binnen de directe omgeving. Een van de geïnterviewde ouders verwoordde het als volgt: *"Je kunt vaak aan kinderen zien of ze onvoldoende assertief zijn of zich juist te weinig kunnen inleven in de gevoelens van andere kinderen. Maar wat doe je met deze signalen? Wanneer en hoe moet een signaal bij de zorgverlening terecht komen zoals bij school via het zorgteam?"*

Dit vraagt om een 'Weerbare gemeenschap', die haar nek durft uit te steken zeker als er rondom een thema nog veel taboes leven binnen een wijk of dorp. In Someren ontstaan steeds meer initiatieven die bereid zijn om hieraan een mooie bijdrage te leveren zoals de dorpsondersteuners in Someren-Heide, de dorpsraad in Someren-Eind en de dorpscoöperatie Lierop Leeft. Zij hebben de bereidheid uitgesproken om signalen bespreekbaar te willen maken, verbinding te leggen met het sociale netwerk van vrijwilligers en professionals en ook zelf activiteiten te willen opzetten. Het spreekt voor zich dat zij daarbij soms wel wat ondersteuning kunnen gebruiken. Mooi voorbeeld hiervan is de samenwerking van de dorpsondersteuner Someren-Heide en Onis bij de bierviltjesactie: een campagne waarbij door middel van korte verhaaltjes op bierviltjes, met verenigingen het gesprek is aangegaan over het behouden van leden en vrijwilligers die door verzwaarde zorgtaken thuis, de vereniging dreigen te verlaten. Ander voorbeeld is de aanpak van de drugsproblematiek door de dorpsraad in Someren-Eind, waarbij o.a. wordt samengewerkt met school, politie, Novadic-Kentron en GGD. En de dorpscoöperatie Lierop Leeft heeft zelfs een werkgroep Opvoeden en opgroeien, met een eigen website en diverse activiteiten.

Collectief universeel	16. Aansluiten / ondersteunen van dorpsgerichte initiatieven ter versterking van de weerbaarheid en aanverwante thema's
<b>Doel</b>	Ondersteunen van (burger)initiatieven vanuit de gemeenschap gericht op het bevorderen van weerbaarheid met middelen en menskracht.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Promoten van de subsidie- en ondersteuningsmogelijkheden van (burger)initiatieven met als werkwijze voor de organiserende partij: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Indienen van een aanvraag voor subsidie o.b.v. de beleidsregel 'Participatie bijzondere groepen...'</li> <li>- Kenbaar maken van eventueel behoefte aan ondersteuning door bijvoorbeeld CJG, Onis, GGD en politie.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Dorpsondersteuners Dorpsraden Dorpscoöperatie Ondersteuningsorganisatie: Onis en/of GGD
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>p.m.</b>

### 3.8 Kwetsbare groepen

Een ongezonde leefstijl en psychische problemen komen vaker voor bij kinderen met een lage sociaaleconomische status. Laagopgeleide ouders ontvangen betrekkelijk weinig informele steun bij de opvoeding en ouders met een lager inkomen hebben minder mogelijkheden om gebruik te maken van goede voorzieningen voor hun kinderen. Ook kindermishandeling en verwaarlozing komen relatief vaker voor in gezinnen waarbij de ouders zeer laag zijn opgeleid. Kinderen uit gezinnen met een vluchtelingenstatus hebben eveneens een verhoogd risico op mishandeling.

Kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking zijn soms ook extra kwetsbaar. Zij gaan vaak naar andere scholen en kunnen niet altijd meedoen binnen de reguliere (sport)verenigingen. Voor hen kan het hierdoor lastig zijn om deel te nemen aan de interventies binnen school, werk en recreatie.

<b>Individueel geïndiceerd</b>	17. Girls Kick A.S.S.
<b>Doel</b>	Versterken van mentale en fysieke assertiviteit voor kwetsbare meiden (12-17 jaar) uit de risicogroep op het gebied van sociale vaardigheden (normen en waarden), weerbaarheid en assertiviteit.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Training van 12 weken gericht op mentale en fysieke assertiviteit. Een fysieke training gegeven door een professioneel sportleraar en trainer i.c.m. een mentale weerbaarheidstraining volgens de rots- & watermethodiek. De meiden worden verwezen door een van de netwerkpartners (bijv. CJG, leerplichtambtenaar, Halt, onderwijs). Voor deelname vindt er een intakegesprek met de ouders/verzorgers en dochter plaats.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	Onis, Varendonck-College, LEVgroep, opvoedondersteuners, Bureau Halt, leerplicht ambtenaar, ORO, MEE, GGD
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	€ 5.000 per jaar

### 3.9 Thema's waarbij weerbaarheid extra aandacht nodig heeft

Weerbaarheid, maar vooral zelfbeheersing zijn van belang om verstandig om te kunnen gaan met ongezonde verleidingen, zoals ongezonde voeding, alcohol, drugs en roken. Ondanks de positieve trends in de afgelopen jaren, is de leefstijl van veel jongeren zorgwekkend.

Uit de analyses blijkt weerbaarheid bijvoorbeeld een belangrijke factor op het gebied van seksuele relaties. Regionale analyses laten zien dat jongeren met een lage weerbaarheid vier keer vaker een negatieve ervaring meemaken dan jongeren met een hogere weerbaarheid.

Voor de andere thema's is deze relatie niet direct zichtbaar te maken, maar de cijfers over alcohol en drugs zijn dusdanig hoog dat aandacht voor deze thema's van groot belang is en blijft. Een aantal thema's zijn dan ook geprioriteerd en verder uitgewerkt. De thema's die binnen de inventarisatie door de betrokken organisaties zijn genoemd, maar geen prioritering hebben gekregen zijn: armoede, kindermishandeling, relaties en seksualiteit en overgewicht. Binnen het Jeugd- en Gezondheidsbeleid hebben deze thema's overigens wel al aandacht.

#### 3.9.1 (V)chtscheiding

Jongeren uit éénoudergezinnen waarbij sprake is van een vchtscheiding, hebben een verhoogd risico op emotionele- en gedragsproblemen. Knallende ruzies, geschreeuw, slaande deuren; kinderen voelen het haarfijn aan als het niet botert tussen hun ouders. De gevolgen zijn groot, blijkt uit onderzoek; ze presteren minder goed op school, hebben vaker zorg nodig, vervallen sneller in agressief of crimineel gedrag, voelen zich vaker depressief.

Kinderen van gescheiden ouders hebben twee keer zo veel problemen dan kinderen in gezinnen die intact zijn. Vaak komen kinderen onterecht in de jeugdhulp terecht, omdat de echte problemen, zoals ruzies van hun ouders of scheidingen, niet in kaart zijn gebracht.

Voor deze specifieke situaties zijn geen pasklare oplossingen. Hulpverleners moeten samen met opvoeders, kind en omgeving op zoek gaan naar kansen om de positieve gezondheid van het gezin te versterken. Dit vraagt om een ketenaanpak van preventief tot curatief, bestaande uit een pakket aan interventies, waaronder voorlichting aan ouders, lotgenotencontact voor kinderen en de opzet van een sociale kaart.

Collectief universeel	18. Preventief inzetten op aandacht bij vchtscheidingen
<b>Doel</b>	Uitwerking van plan van aanpak rondom vchtscheidingen, gericht op: <ul style="list-style-type: none"><li>- Voorkomen dat een echtscheiding een vchtscheiding wordt.</li><li>- Vergroten signaleringskracht bij vindplaatsen en opvoedondersteuners.</li><li>- Inzicht in de verschillende ondersteuningsmogelijkheden voor gezinnen.</li><li>- Deskundigheidsbevordering bij opvoedondersteuners op het terrein van vchtscheidingen.</li></ul>



<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Startbijeenkomst voor alle partners om inzicht te krijgen in de problematiek/behoefte. Er ligt dan al een eerste concept, wat daar aangevuld wordt.</li> <li>- Signaleringskaart voor zorgprofessionals, vindplaatsen, mediators.</li> <li>- Deskundigheidsbevordering voor opvoedondersteuners.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- GGD</li> <li>- Asten, Someren, Deurne: beleidsmedewerkers en CJG-coördinatoren.</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- plan van aanpak opstellen en uitwerken: 60 uur (iedere gemeente 20 uur) : Someren <b>€ 1755</b></li> <li>- Uitvoering activiteiten voorbereiding: € 5.000 met drie gemeenten gezamenlijk → Someren <b>€ 1.700</b></li> <li>- Uitvoering activiteiten plan: <b>€ 3.000</b> per gemeente.</li> </ul>

### 3.9.2 Misbruik social media

Het is belangrijk dat jongeren respectvol met elkaar omgaan en zich bewust zijn van grenzen, ook als het bijvoorbeeld gaat om seks en relaties. Waar liggen grenzen, in het gebruik van Facebook en WhatsApp, wanneer is iets experimenteren en wanneer is het schadelijk voor jongeren zelf of voor anderen? Veel docenten, ouders en andere opvoeders zijn nog onvoldoende bekend met termen zoals sexting, grooming en snapchat. Laat staan de eventuele gevaren en gevolgen hiervan. Het Varendonck College besteed hier al aandacht aan binnen hun lessen in samenwerking met Onis en politie. Ook binnen ouderavonden krijgt het thema soms al aandacht. Maar in de inventarisatie is door diverse partijen gewezen op het belang om opvoeders hiermee nog veel bekender te maken. De gemeente Gemert-Bakel heeft onlangs een succesvol symposium georganiseerd vanuit het CJG. We stellen voor om dit ook in Someren te organiseren.

Collectief universeel	19. symposium "Keep Calm and Control YourSELFIE"
<b>Doel</b>	Professionals (en opvoeders) informeren en praktische handvatten bieden voor de praktijk van alledag.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<p>4 workshops in twee rondes door gastsprekers en deskundigen van de regionale organisaties over:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Cyberpesten</li> <li>- Internet binnen het onderwijs</li> <li>- Social Media</li> <li>- Strafrecht</li> </ul> <p>Informatie voor deelnemers in een goodiebag.</p>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Jongerenwerker ONIS</li> <li>- politie</li> <li>- Halt</li> <li>- CJG</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 1.500</b>

### 3.9.3 Pesten

Weerbaarheid en pesten hangen met elkaar samen. In Zuidoost-Brabant worden jongeren (12 t/m 18 jaar) met een lage weerbaarheid drie maal vaker het slachtoffer van pesten dan jongeren die geen lage weerbaarheid hebben. Bijna 28% van de jongeren met een lage weerbaarheid is de afgelopen 3 maanden op school gepest. Maar andersom geldt dat deze jongeren vaker ook zelf anderen jongeren pesten. Een mogelijke verklaring vanuit de literatuur hiervoor is dat kwetsbare jongeren (bewust) zelf gaan pesten in de hoop dat ze daardoor zelf niet (weer) het slachtoffer worden van pesterijen. Ditzelfde verband is zichtbaar ten aanzien van cyberpesten.

Pesten is ontoelaatbaar! Het kan voor het slachtoffer grote gevolgen hebben. Pesten heeft veel te maken met de verhoudingen binnen een groep. Daarom is het belangrijk dat er op school of bij de (sport)vereniging aan dit probleem wordt gewerkt.

Gepest worden vergroot gevoelens van eenzaamheid en depressie en verergert bestaande problemen. Kinderen die gepest worden gaan zichzelf minder leuk vinden, vertrouwen hun leeftijdsgenoten niet of zijn bang om naar school te gaan. Die gevoelens kunnen leiden tot verder isolement en diepere depressie. Ze hebben vaker last van klachten als hoofdpijn, slaapproblemen, buikpijn, bedplassen en vermoeidheid.

Maar ook voor het kind dat pest zelf kan het negatieve gevolgen hebben. Deze gevolgen zijn op korte termijn nog niet negatief. Zolang ze op school zitten, kunnen pesters zich vaak goed staande houden. Hun schoolprestaties zijn beter dan die van gepeste kinderen en hun populariteit en zelfwaardering zijn ook groter. Maar kinderen die anderen pesten, hebben een grotere kans op ernstige problemen als ze ouder worden (in hun adolescentie). Ze komen vaker met justitie in aanraking, drinken meer alcohol en plegen vaker zelfmoord.

Per 1 augustus 2015 zijn scholen op basis van de Wet sociale veiligheid verplicht zorg te dragen voor een veilige school. Zij moeten zorgen voor een actief veiligheidsbeleid, de effecten daarvan monitoren en een coördinator instellen voor het anti-pest beleid. De Somerense scholen hebben hier zeker al aandacht voor.

Maar ook ouders hebben een belangrijke taak in het signaleren en bespreekbaar maken van het pesten door of gepest worden van hun kind. Voorlichting is en blijft van groot belang.

Collectief universeel	20. Themabijeenkomst over pesten
<b>Doel</b>	- Informeren van ouders over pesten
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Thema-avond door de ouderraad van het Varendonck College. Deze avond wordt in samenwerking met het CJG georganiseerd.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	- Ouderraad Varendonck College - CJG-coördinator
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	- Uren CJG-coördinator: reguliere uren - Subsidie aan de ouderraad: <b>€ 900</b>

### 3.9.4 Overmatig alcoholgebruik

Experimenteren hoort bij het opgroeien, ook als het gaat om verslavende middelen. Maar in Someren is het alcoholgebruik onder jongeren al meer dan 10 jaar punt van aandacht. Dankzij voorlichting, regelgeving en handhaving is het gebruik de afgelopen jaren gedaald en de startleeftijd opgeschoven. Maar in schooljaar 2014-2015 heeft toch maar liefst 71% van de 14-16 jarigen (in de afgelopen maand) alcohol gedronken. Ook het bingedrinken en comazuipen wordt nog niet minder. Ziekenhuizen in de regio zagen in de eerste helft van 2015 zelfs een toename in het aantal jongeren met alcoholvergiftiging. In de 1<sup>ste</sup> helft van 2015 zijn 55 jongeren van 13 t/m 18 jaar uit Zuidoost-Brabant bij de 'alcoholpoli' geweest, 1 van hen (15 jaar) kwam uit Someren. Daarnaast houdt de GGD BZO sinds 2015 bij het aantal ambulanceritten bij met minderjarigen vanwege alcoholintoxicatie. In 2015 zijn in Someren 2 jongeren (woonachtig in andere gemeenten) opgehaald en 1 jongere die in Someren woont (vanuit andere locatie).

Alcoholpreventie is daarom nog steeds een belangrijk speerpunt binnen Lokaal Gezondheidsbeleid (LGB) en Jeugdbeleid. Uitgangspunt daarbij is het blijven investeren in bewustwording (vooral ouders), regelgeving en handhaving, met veel aandacht voor het versterken van weerbaarheid. Zo wordt het accent bij de voorlichting en educatie voor kinderen gelegd op het omgaan met verleidingen i.p.v. informatie over alcohol.

In het actieprogramma LGB 2016 zijn onder andere de volgende acties opgenomen: het ontwikkelen van een signalen- en routekaart, workshops voor de verwijzers (en gebruikers van de kaart), voorlichtingsactiviteiten zoals themapagina's in 't Contact voor ouders, aansluiten op landelijke campagnes zoals IKPas! (40 dagen zonder alcohol) en ondersteuning van initiatieven vanuit scholen, verenigingen, horeca en de verschillende dorpen. Deze interventies worden gefinancierd vanuit de reguliere budgetten en zijn daarom niet opgenomen in dit plan van aanpak. Gezien de zorgwekkende cijfers over het gebruik van alcohol onder de 14-16 jarigen willen we nog wel meer aandacht besteden aan bewustwording bij de ouders middels onderstaande interventie.

Collectief universeel	21. Alcoholinterventie JGZ bij onderzoek groep 7
<b>Doel</b>	Bewustwording is van belang om kinderen geen alcohol te laten drinken onder de 18 jaar.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	Onderwerp bespreekbaar maken bij ouders in het bijzijn van het kind aan de hand van een foto van de hersenen. Normaal wordt het onderzoek van de GGD in groep 7 door een assistentie gedaan. Nu door de verpleegkundige, waarbij er 5 minuten extra tijd wordt genomen voor het onderwerp alcohol. De ouder krijgt een gadget mee zodat er thuis over kan worden doorgepraat.
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	JGZ GGD
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	€ 2.500 per jaar

### 3.9.5 Drugsgebruik

Ontwikkelingen in het drugsgebruik zijn zorgwekkend. Novadic-Kentron signaleert momenteel een toename van vooral XTC gebruik. De verkrijgbaarheid lijkt eenvoudiger en een deel van de jongeren gebruikt deze drug als vervanger van alcohol (langer plezier voor minder geld). Ook het frequent gebruik kent een stijgende lijn. Door vanaf jonge leeftijd frequent te gebruiken, treden functionele beperkingen en gedragsproblemen meer, eerder en langer op. De bekendheid met de gezondheidsrisico's van deze drug is bij gebruikers klein. Door veranderingen in de drugsmarkt, zoals zeer hoog gedoseerde XTC, vervuilingen en de opkomst van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS), constateert Novadic-Kentron bovendien een toename van het aantal en de ernst van drugsgelateerde incidenten.

In Someren heeft in schooljaar 2014-2015 6% van de jongeren van 14-16 wel eens drugs gebruikt. Drie procent geeft daarbij aan de laatste vier weken hasj of wiet te hebben geblowd en 2% zegt ooit in zijn leven harddrugs als XTC, cocaïne, amfetamine en heroïne te hebben gebruikt. Diverse partners pleiten dan ook voor meer aandacht voor deze problematiek. Ondermeer op basis van signalen van politie is hiervoor in samenwerking met ketenpartners een integraal actieprogramma samengesteld dat is opgenomen als bijlage 8 van het bijlagenboek. Binnen de gemeenteraad is eind 2015 uitgesproken dat we drugsgebruik niet willen tolereren. Hierbij is de bereidheid uitgesproken om extra middelen vrij te maken.

Collectief universeel	22. Activiteiten gericht op het verminderen van drugsgebruik in combinatie met verminderen alcoholgebruik vanuit de 3 pijlers: Educatie en draagvlak, Beleid en regelgeving, Handhaving
<b>Doel</b>	Terugdringen van het drugs- en alcoholgebruik en de daaruit voortvloeiende problemen.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	De basis is vastgelegd in het integrale actieprogramma 'Lokale aanpak drugsproblematiek' (bijlage 8). Aansluitend hierop willen we komen tot een gericht en integraal aanbod van activiteiten in de kernen met als onderdelen: <ul style="list-style-type: none"> <li>- startbijeenkomst met ambassadeurs van belangrijke stakeholders vanuit alle kernen;</li> <li>- opstellen, uitvoeren en faciliteren van uitvoeringsplan 2016-2017; Voorlichting en educatie werken alleen als het vanuit de gemeenschap gedragen wordt.</li> <li>- aansluiten bij initiatieven vanuit de burger, vereniging of dorp zoals het plan van de dorpsraad Someren-Eind om aandacht te geven aan het thema drugs en alcohol.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Inwoners van Someren</li> <li>- GGD</li> <li>- Gemeente</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Novadic-Kentron</li> <li>- Onis</li> <li>- Politie</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Startbijeenkomst ambassadeurs: <b>€ 1.500</b></li> <li>- Uren GGD voor facilitering dorpsraad Someren-Eind, startbijeenkomst, opstellen plan, faciliteren uitvoeren plan: <b>€ 7.020</b></li> <li>- Uitvoeren plan: P.M.</li> <li>- Subsidie voor dorpsraad Someren-Eind voor bijeenkomst drugs: vanuit budget 'Participatie bijzondere groepen...'</li> </ul>

### 3.9.6 Depressie- en suïcidepreventie

Depressies bij jongeren worden vaak niet herkend doordat stemmingsklachten toegeschreven worden aan de puberteit of gemaskeerd worden door andere problemen zoals angst, spijbelgedrag, eetproblemen of lichamelijke klachten. Uit onderzoek blijkt dat slechts ca. dertig procent van de jongeren met een depressieve stoornis zorg ontvangt. Preventie is belangrijk, omdat depressieve klachten een negatieve invloed hebben op verschillende gezondheidsgebieden waaronder middelenmisbruik, obesitas, zelfbeschadiging, sociale problemen en problemen op school.

Daarnaast is depressie de grootste risicofactor als het gaat om zelfdoding. Sinds 2010 is zelfdoding de belangrijkste doodsoorzaak onder jongeren. Gezien de grote impact van een zelfdoding op de omgeving is aandacht voor preventie extra belangrijk. Middelbare scholen blijken de aangewezen plaats om deze jongeren in een vroeg stadium door middel van een screening op te sporen. Preventieprogramma's op middelbare scholen lijken depressieve symptomen van jongeren te kunnen verminderen.

Binnen de Peelregio hebben onlangs een aantal hulpverleningsorganisaties waaronder GGZ, GGD en LEV de handen ineen geslagen om te komen tot een plan van aanpak voor de 6 Peelgemeenten. Uitgangspunt is een samenhangende aanpak op lokaal niveau die aansluit op de behoeften en de kenmerken van de doelgroep. Het idee is te werken met een breed aanbod aan interventies, variërend van voorlichting, vroegsignalering en doorverwijzing naar preventieve interventies. Daarbij is sprake van een gecombineerde aanpak van depressie- en suïcidepreventie.

Dit plan sluit aan op de zorgen die ook de gemeenteraad in 2015 heeft geuit na aanleiding van de toename van het aantal suïcides onder jongeren in onze regio. Het plan heeft nog geen definitieve vorm, maar de gemeente is inmiddels bij de uitwerking betrokken. Daarbij wordt bekeken op welke wijze dit plan inpasbaar is binnen dit brede plan van aanpak weerbaarheid. We willen voorkomen dat de scholen en andere betrokken partijen overvoerd gaan worden met vragen van buitenaf.

Individueel geïndiceerd	23. Uitvoeren plan van aanpak depressie- en suïcidepreventie
<b>Doel</b>	Vroegsignalering van depressieve klachten bij jongeren ter voorkoming van suïcide en vroegtijdig inzetten van de benodigde (na)zorg.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<p>Implementeren van een integraal preventieprogramma gericht op depressie en zelfdoding met aandacht voor vroegsignalering, bewustwording en educatie, dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- preventie biedt gericht op depressie en zelfmoord bij adolescenten.</li> <li>- van toepassing is op de school en haar omgeving, namelijk leerlingen, leerkrachten, ouders en hulp- en dienstverleners</li> <li>- in lijn is met de beginselen van de Gezonde School benadering.</li> </ul> <p>Daarnaast wordt aandacht besteed aan snelle nazorg na een suïcidepoging en wachtlijstenproblematiek.</p>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- GGZ Oost-Brabant</li> <li>- GGD Brabant-Zuidoost</li> <li>- LEV</li> <li>- Opvoedondersteuners</li> <li>- Scholen</li> <li>- Verenigingen en andere vindplekken van jongeren</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>€ 12.000</b> per jaar voor een periode van 5 jaar.

## 4. Implementatie plan van aanpak

### 4.1 Samen werken aan het gewenste resultaat met de gemeente als regisseur

Alle betrokken partijen hebben vol overtuiging en met veel energie hun bijdrage geleverd aan het gevolgde traject. Dit heeft veel informatie opgeleverd over het huidige aanbod en de verbeterpunten die zijn vertaald in een integraal plan. Maar de winst is ook de bereidheid van alle partijen om daarin te komen tot meer inzicht in elkaars (on)mogelijkheden, behoefte aan ondersteuning, afstemming en zelfs samenwerking. Hierdoor kan er een doorgaande lijn ontstaan die voor kinderen en ouders herkenbaar is en tot meer resultaat kan leiden:  $1 + 1 = 3!$

Belangrijke aanbeveling is dan ook 'houd deze bereidheid vast!' waardoor:

- interventies nog beter op elkaar worden afgestemd;
- een doorgaande lijn (van 2,5 t/m 18 jaar) ontstaat die herkenbaar is voor kinderen en ouders;
- de bekendheid met het bestaande en nieuwe aanbod wordt vergroot bij jongeren, ouders en verwijzers;
- de aanpak met regelmaat kan worden geëvalueerd en waar nodig in goed onderling overleg jaarlijks kan worden bijgesteld;

Betrek hierbij waar mogelijk ook de jongeren en de ouders. Sluit aan op de netwerken van o.a. dorpsraden, dorpscoöperatie en dorpsondersteuners en maak gebruik van bestaande netwerken zoals projectgroep LGB, projectgroep CJG en de LEA.

De gemeente neemt hierbij de regierol:

- houdt het aanbod met regelmaat tegen het licht;
- spreekt waar nodig de betrokken partijen aan op hun verantwoordelijkheid;
- creëert ruimte om ook nieuwe initiatieven vanuit het sociale domein met extra aandacht voor initiatieven vanuit de burger, vereniging of dorp.

24. Implementatie plan van aanpak en versteviging integrale aanpak	
<b>Doel</b>	Doorlopende leer- en ontwikkellijn van 2,5 tot 18 jaar waarbij interventies op elkaar aansluiten waardoor kinderen en ouders op een eenduidige wijze worden geïnformeerd en ondersteund.
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Benoemen van een weerbaarheidscöördinator om zorg te dragen voor implementatie van het plan van aanpak (incl. coördinatie aanpak alcohol en drugs).</li><li>- Elke organisatie met gesubsidieerde interventies vragen een contactpersoon te benoemen.</li><li>- Organisaties (m.n. de vindplaatsen zoals kinderopvang, scholen, verenigingen, dorpen) ondersteuning aanbieden bij implementatie van interventie(s).</li></ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Agenderen van weerbaarheid als thema voor de vindplaatsen (kinderopvang, scholen) binnen de LEA, de projectgroep CJG en de projectgroep LGB.</li> <li>- Minimaal 1x per jaar een gezamenlijke bijeenkomst beleggen met aandacht voor evaluatie, signalering en doorontwikkeling.</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Gemeente</li> <li>- LEA en Projectgroepen LGB en CJG</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<p>2016: 70 uur → <b>€ 6.200</b></p> <p>2017 e.v. 50 uur → <b>€ 4.400</b></p>

## **4.2 Evaluatie en monitoring van de doelstellingen**

Met dit plan van aanpak hopen we onderstaande doelen te bereiken waarvoor alle betrokken partijen hun verantwoordelijkheid nemen en hun bijdrage aan leveren.

### **Hoofddoel:**

- Meer kinderen zijn weerbaar.
- meer ouders ervaren voldoende eigen kracht in de opvoeding.

### **Tussendoel:**

- Voor elk kind in Someren is in de leeftijd van 2,5 t/m 18 jaar minimaal 1 laagdrempelige interventie beschikbaar die zijn / haar weerbaarheid versterkt.
- Het aanbod betreft zowel interventies op het gebied van:
  - algemene voorzieningen voor alle kinderen ter voorkoming van probleemgedrag.
  - collectieve voorzieningen voor risicokinderen met een kwetsbaarheid.
  - individuele voorzieningen in het kader van jeugdhulp, waarvoor een beschikking moet worden afgegeven vallen buiten dit programma.
- Ouders worden betrokken bij de interventies voor de kinderen.
- Ouders durven ondersteuning te vragen bij opvoedingsvragen / problemen en kunnen hiervoor terecht dicht)bij de vindplaatsen van het kind.
- Elke vindplaats maakt inzichtelijk op welke wijze 'weerbaarheid / sociaal emotionele ontwikkeling 'structureel onderdeel wordt / is van hun beleid. Bijv. onderwijs en kinderopvang worden 'Gezonde school c.q. Gezonde Kinderopvang', 'Veilige school' e.d. Zij besteden daarbij ook aandacht aan het bereiken en ondersteunen van de ouders.

### **Procesdoel:**

- De huidige werkzaamheden en activiteiten/interventies zijn in beeld.
- Een gezamenlijk plan van aanpak ontwikkeld door gemeente en vindplaatsen / relevante organisaties is beschikbaar.
- Hierin is sprake van samenhang en een doorgaande lijn (van 2,5 t/m 18 jaar) die herkenbaar is voor kinderen en ouders.
- Interventies en bijbehorende werkzaamheden worden structureel ingezet.
- Vindplaatsen kunnen ondersteuning krijgen bij de eigen aanpak.



- Afstemming vindt zoveel mogelijk plaats binnen de bestaande netwerken zoals projectgroep LGB, overleg CJG / jeugdbeleid, LEA (onderwijs en kinderopvang).

25. Inzichtelijk maken van het behaalde resultaat	
<b>Doel</b>	Inzicht krijgen in de resultaten van de gezamenlijke inzet en de mate waarin de acties bijdragen aan het behalen van de hoofdoelen: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Meer kinderen zijn weerbaar.</li> <li>- Meer ouders ervaren voldoende eigen kracht in de opvoeding</li> </ul>
<b>Wat gaan we daarvoor doen?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Procesevaluatie</i>: jaarlijkse verslaglegging van de gesubsidieerde interventies m.b.v. eenvoudig format (procesevaluatie).</li> <li>- <i>Effectevaluatie</i>: monitoren van de resultaten m.b.t. weerbaarheid en de aanverwante thema's via de 4-jaarlijkse Gezondheidsmonitors van de GGD BZO en de jaarlijkse EMOVO (vragenlijst in kader pubercontactmoment 14-16 jaar).</li> </ul>
<b>Wie hebben we daarvoor nodig?</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Gemeente</li> <li>- GGD BZO</li> </ul>
<b>Wat gaat dit kosten?</b>	<b>Zoveel mogelijk binnen basispakket en maatwerkuren kenniscentrum GGD BZO.</b>

## **5. Financieel kader**

In de voorgaande paragrafen zijn voorstellen gedaan voor uit te voeren activiteiten, die bijdragen aan het verbeteren van de weerbaarheid bij jeugdigen en het vergroten van de opvoedkracht van ouders. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de uit te voeren activiteiten, bijbehorende kosten en een voorstel voor dekking van deze kosten.

Actie	Kosten incidenteel	Kosten structureel/jaar	Dekking	Verzoek om budget
App/sociale kaart ouders	€ 5.000			Reserve Jeugd
Matchmentor voor ouders	€ 7.500		Post 46707010: Participatie bijzondere groepen	
Voorlichting/workshops Triple P voor ouders		€ 5.000	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Video Hometraining light		€ 6.000		Reserve Jeugd voor 4 jaar
Implementatie 'Gezond kinderdagverblijf'	€ 1.500			Reserve Jeugd
Uitbreiding uren opvoedondersteuning tbv vindplaatsen 0-4		€ 14.828	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Programma versterken weerbaarheid primair onderwijs		€ 30.000		verzoek om bedrag dat incidenteel is toegevoegd aan post 46706010/4343500 structureel toe te voegen
Aanvullende gastlessen/ondersteuningsaanbod primair onderwijs		€ 5.000		verzoek om bedrag dat incidenteel is toegevoegd aan post 46706010/4343500 structureel toe te voegen
		€ 1.000	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Uitbreiding uren opvoedondersteuning tbv vindplaatsen primair onderwijs		€ 15.000	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
SOVAtraining risicokinderen primair onderwijs		€ 10.000		verzoek om bedrag dat incidenteel is toegevoegd aan post 46706010/4343500 structureel toe te voegen
		€ 5.000	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Aanvullende gastlessen/ondersteuningsaanbod voortgezet onderwijs		€ 1.500	Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Weerbaarheidstraining individuele voorziening voortgezet onderwijs	p.m.			
Matchmentor jeugdigen		€ 7.500		budget toevoegen aan post 46701010: Subsidie Welzijnsorganisatie
In gesprek met verenigingen	€ 1.500		Post 46706010: Jeugdbeleid	
Inzet programma 'Positief coachen'	€ 5.000			Reserve Jeugd
Ondersteunen burgerinitiatieven	p.m.		Post 46707010: Participatie bijzondere groepen	
Girls Kick A.S.S.		€ 5.000		Reserve Jeugd voor 4 jaar
Preventief inzetten op aandacht bij vechtscheidingen	€ 1.755		Personeelsbudget afdeling Beleid	
	€ 4.700			Reserve Jeugd
Minisymposium Selfie	€ 1.500			Reserve Jeugd
Themabijeenkomst over pesten	€ 900		Post 46715010: Centrum voor Jeugd en Gezin	
Alcoholinterventie JGZ bij onderzoek groep 7		€ 2.500		budget toevoegen aan post 47140000: GGD
Verminderen drugsgebruik: - bijeenkomst Someren-Eind	p.m.		Post 46707010: Participatie bijzondere groepen	
	€ 8.500			Reserve Jeugd
Uitvoeren plan van aanpak depressie- en suicidepreventie		€ 12.000		Reserve Jeugd voor 5 jaar
Implementatie plan van aanpak weerbaarheid	€ 6.200		Personeelsbudget afdeling Beleid	
		€ 4.400	Post 46706010: Jeugdbeleid	
Inzichtelijk maken behaalde resultaat	n.v.t.			





Gemeente  
Someren